

REISIKIRJELDUS LÄBI OMA ELU

Karl Ast Rumor. Maailma lõpus. Eesti mõttelugu 74. Koostaja Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa, 2007. 431 lk.

Siinkirjutaja pidevam suhe Karl Rumori proosaga algas suhteliselt hilja, kunagi seitsmekümnendatel. Taust oli tööine ja erifondidki asjasse segatud. Need ja muud ajastuomased seigid jäid kohe kõrvaliseks, kaotasid tähenduse. See oli kiindumine esimestest lehekülgedest peale ning küllastumist ja jahenemist ei tulnudki. Kirjutaval Karl Rumoril oli tõsi taga. Kirjanduse ja elu suhe tema juttudes ei olnud see, millega on harjutud. Rumorit huvitasid inimese olemise niisugused küsimused, mis väga otseselt ka minusse, lugejasse puutuvad. Karl Rumor oli kirjaniku nimi, aga mitte ainult ja tavalises tähenduses. Kirjutatu kaudu omandas nime omanik isikulise olemise. Toda loomingust sündinud konkreetsetest täiendasid omakorda intrigeerivad teated loomingust väljapoole jääva inimese, tema kunagise käekäigu ja tegevuse kohta.

Mõistagi ei olnud ma esimene lugeja, kes tähele pani ja ära tundis, et Karl Rumori looming kirjaniku isikuga tavalisest enam seotud on. See äratundmine oli viinud varem ja viis mindki keeruliste vastuolude juurde, milles inimene ja ta rollid on segunenud. Esile tõusid kirjaniku ja poliitiku suhted, oluliseks põhjuseks kirjaniku ilmne tõrjutus kogu elu kestnud rollimängudes. Anne oli end tõestanud, ei suutnud end aga mingitel kaugeltilki mitte selgetel isiklikel-isikulistel põhjustel piisavalt maksma panna ega teostada.

Ei pea muidugi imestama, et Karl Ast Rumor ise juba aegsasti, miks mitte ülepea esimesena, nendest asjadest mõtles. "Üldse on mu kalduvused mind ikka ilukirjandusse kiskunud, kuid produktiivselt tegev olla sel alal suudan ma üksnes kõigist teistest ülesannetest prii olles,"

kirjutab Karl Ast Rumor 1925. aastal autobiograafiliseks esseeks kasvanud vastuses Eesti Biograafilise Leksikoni toimetajale. Missuguseid "teisi ülesandeid" enast kirjanikuks identifitseeriv vastaja silmas pidas? "Iseenda kohta olen veendunud, et minu õige kutse kirjaniku kutse oleks pidanud olema. Sain aga olude sunnil poliitikuks, mis mulle lõppude lõpuks hoopis võõras ala," tuli Ast Rumor samas essees probleemi "kirjanik ja teised" juurde tagasi (KM EKLA, f 194, m 14 : 26). Missugust aega ta olude sunnist rääkides silmas pidas? Kuidas mõista distantseerumist poliitikast?

Kui oleme juba jõudnud vastuolude osutamiseni eespool tsiteeritud katses ennast määrata, võtame teadmiseks veel ühe katkendi tollest 1925. aastal kirjutatud eneseloost. "Olen rahvatribuunina tuhandeid kihutuskõnesid pidanud, parteimehena tuhandeid üleskutseid kirjutatud ja publitsistina küll avalikult, küll varjunimede all ja ilma ühegi allkirjata päevakajasid, juhtkirju, vesteid ja populaar-teaduslikke artikleid avaldanud nii kodanlikes kui sotsialistlikes ajakirjanduses, ilma et mul ühtki rida kogutud oleks ja ilma et ma oma kirjutuste ilmumisaastaid ja kohti nimetada suudaks." Järgneb kirjutamisel kasutatud nimemärkide mittetäielik loetelu.

Äsjane tsitaat, millest rääkija poliitika-võõrus küll kuidagi välja ei paista, viib meid lähemale raamatule, mille ilmumise puhul on kirja pandud käesolev sõnavõtt. Ast Rumori põgus pilguheit enda kui poliitiku trükisõnalisele aktiivsusele annab aimu raamatu "Maailma lõpus" koostaja töö mõnedest iseärasustest ja raskustest.

Sobib ehk lisada, et poliitikat tegevusalana ja poliitikut endas eitav tunnistus

on pärit nimelt Ast Rumori kõige intensiivsemast poliitikuajast, tema ligemale poolteist aastakümnet kestnud Toompea-aja keskpaigast. Mõtteliselt võiks selle lisada "Maailma lõpus" teise osa tekstide hulka.

Tõrjutud kirjanik, kellel enesekohaseid tunnustusi silmas pidades rollikonkurente nagu ei olnudki? Loogiliselt tulev järeldus, mille "Maailma lõpus" esimene raamat väga veenvalt ümber lükab. Kui eesti kirjandusest ligilähedastki rollimängu paralleeli otsida, tuleb meelde Ain Kalmuse ja Evald Männi dilemma. Tõsiselt andekas ja tugeva loomissunniga kirjanik hilines väljatulekuga, seejärel ähvardas mitte vähem kutsumuslikult oma tööd tegeva vaimuliku varju jäämine. Võime üksnes kujutleda, mida niisuguses olukorras enese väärkas teostamine kirjanikule maksma läks. Kui enesekohaseid seletusi uskuda, ei olekski aga kirjanikul Rumori ja Asti vastasseisus nagu võrdjõulist rivaali ja konkurentsi olnud.

Hando Runnel on oma "Eesti mõtteloo" sarja egiidi all Rumori ja Asti dilemma ("kirjanik ja teised") veel kord ja täie otsustavusega käsitleda võtnud. Pigem asotsiatsioon kui kainet loogikat kasutades on ta jõudnud seletuseni, mille tõestamiseks on plaanis kokku panna ja avaldada kolm raamatut (esimene on juba olemas), mis aga ka oma sõnalisel esituses juurde-seletamist ei nõua: "Sest tema kohta [Ast Rumor – Ü. T.] on ka öeldud: ta oli nägija! Kuid kes nägijaks loodud, see peab ju liikuma, et võimalikult palju näha saada, ning rakendama oma temperamenti kõige nähtava nimetamisel, kirjeldamisel ja hindamisel" (lk 9).

Toda igiliikuvat nägija-meest, kes aina kirjanik Rumori ees, kõrval ja järel käis, H. Runneli käivitatud mõttelooprojekt tabada ja kujustada üritabki. Runnel on otsustanud koguda kolme mõttelooraamatu kaante vahele Ast Rumori need kirjatööd ja esinemised, mis ei kuulu ilukirjandusse ja seega meie ajas enam-vähem tundmatud on. Missugune võiks olla tulemus? "Nõnda on ka Karl Ast Rumori kolmekõiteliseks kujunev "Maailma lõpus" ainult autori reisikirjeldus läbi omaenese elu, mis pole kaugeltki ainult omaenese oma, ja läbi selle imeliku, korrastamata, ja ras-

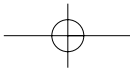
kesti korrastatava maailma, kus tuli elades viibida. Et toonitada autori temperamendi dramaatilisust, liigendub teos välist ajalugu, eeskätt Eesti (ja Euroopa) ajalugu taustana silme ees hoidvalt järgmiselt: I. Petseri poiss; II. Toompea mehed; III. Lääs – Ida – Lääs; IV. Riigikaotus; V. Lõplikus lõksus. See on Asti teekond tsaariajast läbi kahe maailmasõja, Eesti riigi loomise, omariikluse, ning läbi riigikaotuse, otsatusse, ääretusse, põhjatusse pagulaspõlve," annab H. Runnel esimese raamatu saatesõnas ka järgneva kohta täpseid teateid (lk 10).

Teose "Maailma lõpus" äsja tsiteeritud esimene raamat on kevadest peale uudistamiseks ja lugemiseks kättesaadav. Arvustamisega on lugu keerulisem. Nende tekstide – artiklid, kolumnid, reportaažid, reisikirjad, lühimemuaarid, kõned, arvustused, sünnipäevalood, hüvastijätusõnavõttud ning küllap leiaks mõne žanri lisaks – autor enam arvustamist ei vaja. Koostamine muidugi jätkub, aga mida on koostajale ütelda lugejal, kes valiku aluseks olnud materjali siiski ainult Kirjandusmuuseumi kartoteekide järgi tunneb?

Raamatu algusosa ja selle esimene pool – "Petseri poiss" – ei ole kogumuljes kuigi mõttelooline. Mis kaugeltki ei tähenda, et lugemine poleks huvitav. Isikulugu, kultuurilugu, ajalugu – lugusid on rohkesti ning need on omavahel seotud. Ennekõike on see tööpoolest kirjutaja elulugu, noore hakkaja mehe elukäigu kontsept, nagu see H. Runneli valiku kaudu nähtavaks saab. Tollel noorel mehel, kelle koostaja "Petseri poisiks" ristunud on (kas luuletaja sõna-kuulmine ja -instinkt abiks?), oli elamisega nähtavalt kiire. Muidugi oli tal siis kiire ka nähtu ja kogetu kirjapanemisega. Aga oluliseks ta viimast pidas: kas ka selleks, et me kunagi tema elust ja isikust autentseid teateid saaksime?

Kas "Petseri poiss" raamatu ümbrispaberil on kõige noorem mõtteloolane, kes kunagi sarja lugejale otsa vaadanud on? Igatahes on see foto koostaja hea leid.

Raamatu esimene osa on tööpoolest kiirev – žanrid vahelduvad nagu kaleidoskoobis. Noore ägemeelse sotsialisti tähelepanekute kaudu, kellele "Tuulte pöörises" hoopiski muljet ei avaldanud, saame

osa Vanemuise teatrimaja avamisest 1906. aasta augustis. Subjektiivne küll, aga ikkagi tükike ehedat kultuurilugu. Mõni lehekülj hiljem oleme koos autoriga juba Aafrikas ("Ma mõistan araablast", lk 88) ja Saksamaal. Noort Asti kui kirjanduse arvustajat esitletakse ainult kahe näite varal (J. Mändmetsa "Meri", F. Tuglase "Felix Ormusson"). Kas olla üllatunud, et raamatute juures on Astil olnud aega süveneda, arutleda, järele mõtelda?

Just esituse tõsiduse kaudu tõuseb kiiresti jooksvalt lindilt esile sõjavastasuse teema – "Rahu" (1913), "Kiirkirjad reisilt" (1914) ning eriti selle reisikirja lõpuosa "Sõjapainakus", mille teema kordub variatsioonidena läbi terve raamatu. Mispärast praegu ja juba tükimat aega enam tõsimeeli sõja vastu ei kirjutata? Kas on see mingi üldisema tähendusega viide ühiskonna ja poliitilise kombeelu muutumisele?

"Toompea mehed" kulgeb rahulikumas rütmis, mis küll ei tähenda pingete ja konfliktide taandumist, ammugi mitte puudumist. Juba esimese osa lõpetamisel (aasta 1917) tõuseb esile rahvusriigi loomise, iseseisva Eesti mõte ("Mida mõistame autonoomia all", 1917). Mõte sai teoks, rahvusriigi teema jääb eri variatsioonides päevakorda. Elamusestki võib kõnelda, kui loed varaseid autentseid visioone rahvuslikust iseseisvusest, mida eestlaste

jaoks kogemusena veel olemas ei olnud. Lugeja näeb Ast Rumorit kui üllatavalt küpset sotsiaalset mõtlejat ja visionääri. Saame aimu – ei, saame kindlaid teateid – noore mehe vaimsest potentsiaalst, mida küllap erakordsekski nimetada võib. Kas Ast Rumoril oli poliitikuna kergem toime tulla? Teda toetas targa inimese peas väljakujunenud sotsialistlik mõtteviis ja ilmavaade.

Ajaloolist konteksti raamatus avaldatud kõnede ja artiklite ümber kujutleb tänapäeva lugeja juba üsna ligikaudselt. Võib oletada, kui keeruliseks läheks nende tekstide põgusaltki kommenteeritud väljaanne. Raamat(ud) on inimese kannul ning toda inimest näeme küllalt selgesti ning huvi äratav ta kindlasti.

Koostaja töö mahukusele ja keerukusele on eespool põgusalt vihjatud. Keda ma selles rollis Runnelist enam usaldada võiksin? Täit tunnustust väärrib lugemismuljes tekstide redigeerimine ja nende keeleline kaasajastamine.

Töö kiidab tegijaid. Kindlate kaante vahele on kogutud tubli tükk rahvuslikku kultuurilugu ja ajalugu – ei saa siis ka mõttelugu olemata olla. Järke on meeldiv ja isegi põnev oodata.

ÜLO TONTS

